

Kitap İncelemesi

Sahâbe Dönemi İktidar Kavgası “Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı” Ahmet Akbulut

**Otto Yayınları, İstanbul 2018, 6. Baskı. 298 sayfa
ISBN: 978-605-9168-18-2, Yayıncı Sertifika No: 33205**

Mehmet Fatih BEŞİR*

Sahâbe Dönemi İktidar Kavgası adlı kitap, “Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı”** alt adıyla Prof. Dr. Ahmet Akbulut tarafından yazılmıştır. Akbulut’ un 1988 yılında “Sahâbe Dönemi Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkileri” adıyla doktora tezi olarak savunduğu çalışmasıdır. Önsöz, giriş, 4 bölüm, sonuç, kaynaklar ve dizinden oluşan eser, ilk üç bölümünde Nebi’nin risaletinden ilk kelimelerin çıkışına kadarki dönemi, daha çok problematiğini önceleyerek anlatır. Bu amaçla siyasal, sosyal, kültürel, tarihsel ve dini yapıya dikkat çekilir. Üçüncü bölümün sonundan itibaren siyasal ve toplumsal değişimin dini anlayıştaki etkilerini ortaya koymaya başlar. Kitap bu yönüyle üzerine kurulduğu doktora tezinin ve hâlihazırda isimlendirmesinin zihinde oluşturduğu tasavvuru aşan bir içeriğe sahiptir.

İsmlendirmede dikkat çekmek istediğimiz bir nokta da “Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı” alt adlandırmasıdır. Yazar bu terimden kastın Şia olduğunu belirtirken “Alevi” terimini kullanma sebebi olarak erken dönemlerde Ali taraftarlarının Aleviyye ve Şiatu’l-Ali diye tabir edilmesini gösterir. Ancak böyle bir isimlendirmenin ülkemiz özelinde yanlış anlaşılmalara sebebiyet vereceği açıktır. Bugün Alevi denildiğinde ilahiyat eğitimi almış bireyler dahi bir mezhep ya da tarikatın değil, bir kültürün ifade edildiğini anlayacaktır. Yazar isimlendirmeyi her ne kadar haklı bir zemine oturtmaya çalışmış olsa da nihayetinde isabet olmadığına dair inancımız haklıdır. Çünkü her konuşulan şey, ancak anlaşıldığı kadardır.

Kitap, İslam tarihinin başlangıcında Müslüman toplumun yapısal özelliklerini ele almakta; sahâbenin nebi ve lider olarak hem dini hem de siyasal anlamda otorite olan Hz. Muhammed’in ölümünden sonra iktidarı elde etme uğraşlarını gözler önüne sermekte ve bu faaliyetlerin yol açtığı sorunların günümüzdeki izdüşümünü incelemektedir. Eser, Hz. Muhammed’ den sonra sahâbenin yürüttüğü siyasal faaliyetlerin incelenmesinin Müslümanın siyasi bilinçaltını anlama konusundaki önemine vurgu yapılan bir önsözle başlar. İlerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak değerlendirilmesi yapılacak olan İslamî yönetim anlayışına; Nebi’nin ölümünden sonra devlete hâkim olan asabiyye iktidarının tarihsel arka planına, ortaya çıkışına ve gelişimine; muhalefet kanadının düşünce ve faaliyetlerine; İslam toplumundaki siyasi ayrışmanın dini boyuta geçişine; Müslüman toplumun süreçleri değerlendirmede düştüğü çıkarım hatalarının etkilediği inanışlara ve İslam düşüncesinin günümüze kadar süregelen sistematikleşmiş yanlışlarına dikkat çekmeye çalışır. Siyasal olayların dine etkisinin, İslam’ı anlama noktasında baskı oluşturduğu öne sürülerek olası itirazlara karşı yanıtlar sıralanır. Siyasetin dini olduğu anlayışı reddedilerek fitrî yönüne vurgu yapılır. Yapılan bu

-
- * Yüksek Lisans Öğrencisi, Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Tezli Yüksek Lisans Programı, fmbesir@gmail.com, Orcid Id 0000-0002-4926-3309.
 - ** İncelemem için bu eseri öneren, Teşekkür Sürecinde İslam Mezhepleri dersi hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ümit Toru'ya teşekkür ederim.

vurgu siyasi olaylarda yer alan kişilerin gösterdiği faaliyetlerin dini değil de insani olduğunu, sahâbenin anısına giydirilen kutsallık zırhının o dönem olaylarını anlamamızı imkânsız hale getirdiğini göstermesi bakımından önemlidir. İsimler etrafında oluşturulan hâle onların eleştirilmesini, doğru ve yanlışlarının görülerek tarihten gereken derslerin çıkarılmasını imkânsız hale getirmektedir. Olaylarla ilgili eleştirel yaklaşımın terkedilmesi, dönemin sorunlu siyasi anlayışının günümüzde dahi doğruluk ölçütü olarak kabul edilmesine sebep olmaktadır. Bu durum, Müslüman dünyanın içindeki sorunlarını halledip enerjisini doğru bir şekilde kullanmasını engellemekte; siyasi, ekonomik, sosyolojik ilerlemenin önünde büyük engeller oluşturmaktadır. Bu engellerin aşılması için sorunun kaynağına inmemiz gerekmektedir.

Sorunlu bir dönemi incelemeye ve sorgulamaya açmak salt yargılama anlamına gelmemelidir. Yazar'a göre sorunlar, geleneğin çatıştırıcı nitelik taşıyan ve her inanan için meselelerin anlaşılması noktasında görecelilik arz edecek iman düzleminde değil de erişilip doğruluğu onaylanabilen bilgi düzleminde ele alınması gereklidir. Olayların üzerinden geçen bunca zamana rağmen sağlıklı değerlendirmelerin yapılamaması ve uzlaşının sağlanamaması, bilgi iklimi yerine seçilen dini fanatizmin Müslüman dünyasına çözüm sunma yeteneğinden yoksun olmasından kaynaklanmaktadır. Deneyimlerimizin ışığında yürüyememek geçmişin tekrarlanmasına sebep olacak ve bizi kısır bir döngüye düşürecektir. Bu döngüden kurtulmanın tek yolu da geçmişle yüzleşerek gereken dersleri çıkarmaktan geçmektedir.

İslam dünyasının günümüzde yaşadığı buhranların geçmiş birikimlerin sonucu olduğu tezi, Akbulut'un anlatımında öne sürdüğü temel argümanlardandır. Bulduğumuz noktaya nasıl geldiğimizi anlamak için gömleğin yanlış atılan ilk düğümüne dönmemiz gereklidir. Nebi döneminde devlet yönetimine hâkim olan anlayış, İslam'ın temel ilkelerine uygunluğu ölçüt edinmiştir. Bu ilkeler şura ve liyakattir. Temel esaslara uyulması, Müslümanların bir arada tutunmasını sağlamış ve İslam toplumunu ileriye taşımada itici güç olmuştur. Müslümanlar, Hz. Muhammed'in vefatından sonra henüz halife seçiminde bu ilkelere aykırı hareket ederek asabiyye anlayışını ön plana çıkartmışlardır. Tartışmalar sırasında taraflarca öne sürülen tezlerde dini motifler kullanılmıştır. Tüm toplumu ilgilendiren yönetici öznenin belirlenmesi sorununda, yönetimin nesnesi konumundaki halkın diğer bileşenleri etki göstermeye fırsat bulamamıştır. Benî Sâide gölgeğinde yapılan halife seçiminde Müslüman cemaatin küçük bir kısmının hazır bulunması, toplantıya katılanların liyakat esasına göre değil de asabiyye düşünce tarzına göre hareket etmesi ve siyasetin dinleştirilmesi, Nebi'nin siyasi sünnetinin İslam öğretilerine uygun olarak benimsenen ilkelerinin ihlal edildiğini göstermektedir.

Müslüman toplum Hz. Muhammed'in liderliğinde on yıl boyunca İslami ve insani ilkelere uygun olarak adaletle yönetilmiştir. Hz. Muhammed bu süre zarfında cahiliye döneminin yanlışlarını inananların dünyasından kazımaya, doğru düşünce yapısını yerleştirmeye çalışmıştır. Amaçlanan medeniyet devriminin sonucunda İslam'ın temel amacı gerçekleşecek ve cahiliye toplumu bir iyilik toplumuna evrilecektir. Nebi alt yapıyı oluşturmuş ve şartları olgunlaştırmış olarak sahnedeki çekilirken, Müslümanlar bu iyilik iklimini bozabilecek yanlışlardan kaçınmamışlardır. Resulullah döneminde siyasete egemen olan din, siyasetin baskısı altına girmiş ve onunla mezcedilmiştir. Siyasete yüklenen dini anlamlar, dönemin siyasal isimlerinin kutsallaştırılmasına sebep olmuştur. Meselenin sağlıklı bir değerlendirmesinin yapılamaması, ilk dönem siyasi kavgalarının sebep olduğu ayrılıkçı hareketlerin günümüze kadar sürmesine yol açmıştır. Müslüman toplum bu şartlar içinde birbirinden alabildiğine ayrılmış ve bölünmüştür. Dini gelenek, kültür mirasının temellerini bu sancılı süreçte oluşturmuştur. Sürecin karmaşık ve hastalıklı yapısı din algısını derinden etkilemiştir. İlk dönem İslam siyaseti sahnesinde görülen aktörlerin Nebi'nin yakın çevresini oluşturması ve tartışmaların dini boyutta işlenmesi İslam ilim geleneğini yanlış bir yöne sürüklemiştir. Bu yanlış, siyasi olayların din anlayışına etki ederek onu baskılamasına, değiştirmesine sebep olmuştur. İlk nesle duyulan sevgi onların eleştirilmesini, doğru ve yanlışlarının görülmesini engellemiştir. Sahâbenin her alanda Nebi'nin bir yansıması ve örnek nesil olması yönünde geliştirilen kaygılar 'Hulefâ-yi Râşidîn' gibi teorilerin çıkışına zemin hazırlamıştır.¹

Hulefâ-yi Râşidîn ve Selef-i Salihin düşünceleri İslam'ın kaynaklarını etkileyerek karmaşık bir sisteme sebep olmuştur. Bu görüşlere göre ilk dört halife şer'en meşru yöneticilerdir. Nebi'den

¹ Bu anlayışın bir diğer örneği, sözleri ve görüşleri İslam düşüncesinde kaynak olarak görülen sahâbe, tabi'in ve tebe-i tabi'inden müteşekkil 'Selef-i Salihin' düşüncesidir.

sonra en faziletli Müslümanlar Selef-i Salihin'dir. Bunlar İslam öğretisini doğrudan Nebi'den alan nesil ve onu takip eden sonraki iki nesildir. Sahâbenin söz ve fiilleri dini hükümlerde delil kabul edilmiştir. Bu ayrıcalık sahâbeyi tanıyan sonraki iki nesile de tanınarak zaman aralığı genişletilmiştir. Selef-i Salihin'den sonraki nesiller ise Nebi'ye diğerlerine nispeten uzak kalmıştır; dini doğru anlama konusunda öncekilerin tanıklığına muhtaçtır. Böylece hadisler, Selef-i Salihin'in sözleri, uygulamaları ve Kur'an'ı anlayışları İslam öğretisine dâhil edilmiştir. Yazar, bu gerçeği aşağıda yaptığımız alıntıda geçtiği gibi vurgular:

“Müslüman geleneği dini otorite kaynaklarını çoğaltarak ve Hz. Peygamber'i de dinde otorite sayarak; İslam dininin kaynağı konusunda düalistik bir yapıyı benimsemiş ve dinde yozlaşmaya gitmiştir. Bu düşünce biçimi ile Kur'an gibi bir kaynak daha ortaya çıkarmıştır. Kur'an, Hz. Peygamber'in 'haber'i; hadis ve Sünnet ise Peygamber'in 'eser'idir. Haber ile eseri karıştırmak ya da kıyaslamak dini otoriteyi parçalamıştır.”²

Açıkça görülmektedir ki, Kur'an'ın tek kaynak oluşu ilkesine aykırı geliştirilen bu anlayış, İslam düşüncesindeki en büyük kırılma ve İslam'ın kaynakları konusundaki en temel yol ayrımıdır.

Akbulut'un eser boyunca geliştirdiği anlatım eleştirel bir üslup ve nesnel bir bakış açısına sahiptir. Ancak kitabın bazı yerlerinde yazarın eleştirdiği hataları icra ettiği de görülebilmektedir. Örneğin: Nebi'nin ölümünü kabullenemeyen bazı sahâbilerin, O'nun ölmediğine dair söylemlerde buldukları rivayetini, sahâbenin ilim sahibi ve Kur'an'ı bilen kimseler oldukları gerekçesiyle reddetmektedir. Ancak eser boyunca izlediğimiz sahneler, sahâbelerin de ilimlerine rağmen yanlış tutum ve davranışlar geliştirebildiklerini bize göstermektedir. Bu sebeple söz konusu savunma bizce yeterli değildir. İkinci bir husus ise şudur ki: Yazar, Halife Osman'ın katlini, İslami bir kavram olan şehadetle anmaktadır.³ Devam eden bölümlerde isyancılardan yine bir İslami kavram olan “Müslümanlar” diye bahsetmektedir.⁴ İlerleyen bölümlerde ise Osman'ın katillerine kısas yapılamayacağını mütalaa etmekte ve Osman'ın isyancılara başka bir seçenek bırakmadığını belirtmektedir.⁵ Anlatılanların sonucunda şu sorular ortaya çıkmaktadır:

- Şehadet, Allah yolunda savaşırken öldürülmekse Osman nasıl şehit sayılabilir?
- Osman şehit sayılırsa onu öldürenler nasıl “Müslüman” olarak tanımlanabilir?
- Osman şehit olduysa, Ali'nin tahkikat yapmama yönündeki tutumu nasıl haklı olabilir?
- Müslümanlar üzerine zulmen sulta edip Kitab'ın hükümlerini çiğneyen bir yönetici, hiçbir koşulda görevden çekilmiyorsa ve muhaliflerin seslerini duymak bir yana, bastırmak için askeri güç kullanımına kalkışabiliyorsa, Müslümanlar üzerine *zalim ve fasık imama karşı kıyam hakkı* bağlamında *huruç ale's-sultan* caiz olmaz mı?

Şüphesiz ki mezkûr sorular çalışma özelinde yanıtız durmaktadır. Ancak bunlarla ilgili yapılacak bir anlatım çalışmamızın amaçları dışında kalacaktır.

Tüm bu sorunların çözümü noktasında yazarın sunduğu yöntem, kutsallık algısının bir yana bırakılarak geçmişe eleştirel bakış açısıyla yaklaşılmasıdır. İhtilafı olayların doğru analiz edilmesi, dinin yanlış öğretilerden arındırılması için önemlidir. Eğer bu başarılamazsa Müslüman toplum çağla barışık, entelektüel aydınlarını yetiştiremeyecektir. Çünkü din kisvesi giydirilen yanlış öğretiler düşünce özgürlüğüne ket vurmakta ve yenileşmenin önünde engel oluşturmaktadır. Arap siyasi geleneğinin ve ilk Müslüman neslin yaptığı hataların din olarak kabul görmeye devam etmesi Müslüman geri kalmışlığının en başta gelen sebebidir. Müslüman toplumun gelişen dünyada dini hassasiyetlerini sürdürerek kendine bir yer bulması ancak sorgulayarak doğruya ulaşmasıyla mümkün olacaktır. İslam dünyasının din-dünya birlikteliğini çatışmasız sağlayabilmesi için geleneğin yanlışlarını analiz etmesi ve hatalarından vazgeçmesi gereklidir. Bunun baş koşulu ise ilk nesle iliştilen dokunulmazlık algısının kırılmasıdır. Sorun bir defa teşhis edilirse tedavisi kolay ve kaçınılmaz olacaktır.

Kaynakça

Akbulut, Ahmet. *Sahâbe Dönemi İktidar Kavgası -Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı-*. Ankara: Otto Yayınları, 6. Basım, 2018.

² Ahmet Akbulut, *Sahâbe Dönemi İktidar Kavgası -Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı-*, 6. bs (Ankara: Otto Yayınları, 2018), 14.

³ Akbulut, *Sahâbe Dönemi İktidar Kavgası -Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı-*, 162.

⁴ Akbulut, *Sahâbe Dönemi İktidar Kavgası -Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı-*, 164.

⁵ Akbulut, *Sahâbe Dönemi İktidar Kavgası -Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı-*, 166.